

WOONBEGELEIDINGSCENTRUM AAN DE PAS, BUNDE

“een gebouw voor zelfstandige mensen, niet voor cliënten”

Vlak buiten het dorp Bunde in Zuid-Limburg werd in september 2009 een innovatief wooncomplex geopend voor mensen met een meervoudige beperking. In een huiselijke omgeving waar de zorg zoveel mogelijk is verstopt, worden de bewoners geprikkeld zich zo zelfstandig mogelijk door het leven te bewegen. De opdrachtgever van de nieuwbouw en leverancier van de zorg, Stichting Gehandicaptenzorg Limburg (SGL), vroeg architect Peter de Graaf van iNeX Architecten uit Maastricht om de kwaliteit van leven van de bewoners in alle facetten van het ontwerp voorop te zetten. Een kwaliteit die verder wordt verhoogd door het gebouw open te stellen voor andere zorgvragers en buurtbewoners. Omgekeerde integratie als middel om mensen met een meervoudige beperking toch in het midden van de samenleving te plaatsen.

VOORGESCHIEDENIS:

Tweede woonvorm voor lichamelijk gehandicapten

Woonbegeleidingscentrum Aan de Pas is het vervangende woongebouw voor Geuloord. Geuloord was in 1973 de tweede woonvorm voor lichamelijk gehandicapten in Nederland. Aan de eerste, de in 1966 geopende woongemeenschap Het Dorp bij Arnhem, kleefte nog een memorabel stukje vaderlandse geschiedenis. Het Dorp was namelijk onderwerp van de eerste grote geldinzamelingsactie op de Nederlandse televisie ('Open Het Dorp'). Mies Bouwman bracht hierbij eind november 1962 in een marathonuitzending van 24 uur tweeëntwintig miljoen gulden bij elkaar, destijds een astronomisch bedrag.

Geuloord was bij de oprichting een vernieuwend antwoord op de toenmalige vraag van lichamelijk gehandicapten naar zelfstandig wonen en een zinvolle dagbesteding. Dertig jaar later waren de inzichten veranderd. Geuloord voldeed aan het begin van deze eeuw niet meer aan de eisen van de tijd. De kamers waren te klein. Het gebouw was niet brandveilig genoeg, er werd niet voldaan aan de ARBO-eisen en het personeel moest te grote afstanden afleggen om de 43 bewoners van goede zorg te voorzien.

Vervangende nieuwbouw op basis van bewonerswensen

De Stichting Gehandicaptenzorg Limburg (SGL), eigenaar van Geuloord en leverancier van de zorg, besloot daarom in 2001 om een volledig nieuw gebouw neer te zetten. Om niet te verzanden in lange vergunningstrajecten koos de stichting voor vervangende nieuwbouw op de bestaande locatie. Hier zou in nauw overleg met de bewoners een nieuw woonzorgcentrum worden ontwikkeld. Dit was mogelijk omdat meteen in het begin duidelijk was wie in het complex ging wonen. SGL voerde onder deze bewoners in 2002 een uitgebreid woonwensenonderzoek uit. Ook tijdens het proces hebben architect en opdrachtgever veelvuldig met hen overlegd.

De woonwensen van de toekomstige bewoners konden zo leidend zijn in het ontwerp. Dit heeft na acht jaar geleid tot een complex dat in optima forma voldoet aan de behoefte van de zwaar lichamelijk gehandicapte bewoners aan een zo menswaardig en zelfstandig mogelijk bestaan. De lange duur van het proces had vooral te maken met de moeite om voor de bewoners tijdelijke vervangende huisvesting te vinden. Voorop stond immers dat de groep in Bunde zou blijven. De woongemeenschap heeft een sterke binding met het dorp en is volledig geïntegreerd in de lokale samenleving. Omdat in Bunde geen goede tijdelijke huisvesting kon worden gevonden, heeft de SGL moeten besluiten op het terrein van Geuloord zelf een noodvoorziening te bouwen, die aan alle eisen voldeed. De bewoners en de stichting vonden een sub-optimale tijdelijke oplossing immers niet acceptabel. Geuloord is zo feitelijk twee keer vernieuwd.

De bewoners hebben tweeënhalf jaar in het noodcomplex gewoond. Dit zal op afzienbare termijn worden afgebroken om de groene kwaliteiten van het terrein weer optimaal te kunnen benutten. Als symbool voor de vernieuwing heeft SGL besloten de naam van Geuloord te veranderen in Aan de Pas, een verwijzing naar de straat waaraan het complex ligt.

WONEN STAAT VOOROP, ZORG MOET GEBEUREN

Achttien bewoners met zware lichamelijke beperking

Aan de Pas is bedoeld voor mensen met een progressieve spierziekte (onder meer de ziekte van Duchenne) of andere complexe zorgvraag (na bijvoorbeeld een hoge dwarslaesie of hersenstaminfarct). Door deze aandoeningen zijn de bewoners geheel (24 uur) of gedeeltelijk (alleen 's nachts) afhankelijk van ademhalingsondersteuning. In Aan de Pas wonen achttien mensen, waarvan een kwart al in het eerste Geuloord woonde.

Beroep op zelfstandigheid

Stichting Gehandicaptenzorg Limburg wil met haar woonvormen en zorgverlening bijdragen aan het ontwikkelen en versterken van het functioneren van de individuele mens én de samenleving. De cliënt moet een maximale regie kunnen voeren over het eigen leven. Zijn behoeften en wensen staan centraal in de dienstverlening, waarbij SGL zo min mogelijk inbreuk doet op de privacy. Daarnaast wordt gestreefd naar een zo optimaal mogelijke integratie van de cliënt in de samenleving.

Vanuit deze gedachte stond bij de ontwikkeling van Aan de Pas centraal dat het complex vooral een woongebouw moest worden. Een gebouw waarin uiteraard intramurale zorg wordt geboden, maar dit moest zoveel mogelijk worden verstoep. Alleen zorg waar het moet dus. Geen verpleeghuisachtige uitstraling, maar een gebouw dat veel werk overneemt van het personeel en daarmee een beroep doet op de zelfstandigheid van de bewoners. Ervan uitgaande dat een deel van hen niet in staat is zich zelfstandig buiten het gebouw te bewegen, moet de cliënten binnen het gebouw een zo hoog mogelijke kwaliteit van leven worden geboden, zodat zij weinig energie hoeven te besteden aan het op orde krijgen van hun leven. Des te meer ruimte is er voor het genieten van de omgeving, hobby's, de medemens en de ontwikkeling van talenten.

Omgekeerde integratie

Bijzonder aan Aan de Pas is dat het complex op het vlak van integratie van de bewoners verder gaat dan vergelijkbare complexen elders. SGL streeft hier naar 'omgekeerde integratie': mensen in de omgeving kunnen gebruik maken van de voorzieningen van het complex, zoals de wellnessruimte, filmzaal, maaltijdservice en activiteitenruimte. Dit geldt voor zorgvragers uit de rest van Bunde en andere doelgroepen, zoals mensen die gebruik kunnen maken van WMO-voorzieningen.

ARCHITECTONISCH ONTWERP

Appartementen met eigen voorzieningen

Aan de Pas heeft negentien zelfstandige appartementen met eigen badkamer, waarvan één is bestemd voor logés. In het architectonisch ontwerp zijn de appartementen ten opzichte van elkaar een stukje verdraaid waardoor ze verspringen. Het gebouw krijgt daardoor een gebogen vorm en de appartementen liggen naast elkaar als zaagtanden. Dit heeft zowel aan de buiten- als binnenkant grote voordelen. Aan de buitenkant hebben de bewoners hierdoor een eigen besloten privé-terras dat overloopt in de tuin. Aan de binnenkant ontstaat zo een aparte opstelruimte voor de rolstoel. De gebogen gang maakt geen rommelige indruk omdat op elke plek steeds maar hooguit één rolstoel is te zien. Ook de daken van de appartementen verspringen, zodat het idee van zelfstandig wonen wordt versterkt.

Alle appartementen hebben een individuele berging, waarmee wordt voldaan aan een van de belangrijkste wensen uit het bewonersonderzoek. Ze hebben ook alle een eigen verwarmings- en koelingsstelsel, dat door de bewoner zelf kan worden bediend. Elke woning heeft dus een eigen luchtbehandeling, een groot voordeel bij mensen die afhankelijk zijn van kunstmatige beademing. De bewoners kunnen via hun rolstoel ook andere functies in het appartement zelf bedienen, zoals de lamellen, de zonwering, het licht, de schuifdeuren naar het terras, de spreek-luisterverbinding met het personeel en de audioinstallatie. Ook dit bevordert hun zelfstandig functioneren.

Centraal gedeelte voor personeel én bewoners

De appartementen liggen in twee bogen rond het personeelsgedeelte, waarbij de bewoners met de grootste zorgbehoefte in één boog zijn geconcentreerd. Het personeel heeft een snelle toegang tot alle appartementen. Het complex heeft één centrale entree, die direct toegang biedt tot de ruim opgezette gemeenschappelijke eet- en activiteitenruimte. In het centrale deel liggen verder drie patio's. Een daarvan grenst aan de volledig uitgeruste keuken die bewoners kunnen gebruiken om met hun familie en vrienden bijvoorbeeld een verjaardag te vieren. De keuken grenst aan een terras waar kan worden gebarbecued.

Het gebouw heeft verder een plek waar bewoners kunnen internetten, een handwerkatelier en een aparte wellness-ruimte met een groot bad. Ook hiermee voldoet het ontwerp aan een belangrijke wens van de bewoners. Voor veel mensen met een handicap is een ligbad een van de weinige manieren om volledig te kunnen ontspannen. Dat kan in de wellness-ruimte, die met een groot gordijn kan worden afgeschermd. Bewoners kunnen hier tevens genieten van hun eigen muziek of een film kijken op de tv aan de muur.

Opvallend in het ontwerp is verder de brede opzet van alle verkeersruimtes. Bewoners hebben zo meer ruimte om zich vrij en zelfstandig te kunnen bewegen. Praktisch voordeel is ook dat hierdoor de kans op beschadigingen door rolstoelen wordt verminderd.

Huiselijk interieur

Ook de aankleding van het interieur van Aan de Pas ademt huiselijkheid. In het gebouw zijn, in nauw overleg met de bewoners, veel natuurlijke materialen en aardetinten toegepast. De vloeren zijn bekleed met marmoleum, niet in grote aaneengesloten lappen, maar in een mozaïekmotief met vier kleuren. Ook dit doorbreekt de gebruikelijke verpleeghuisuitstraling van woonzorgcomplexen.

GROENE, PARKACHTIGE OMGEVING

Groot contact met de omgeving

Een goede relatie met de omgeving was één van de belangrijkste uitgangspunten van het ontwerp van Aan de Pas. Het oorspronkelijke Geuloord lag iets lager dan de omgeving. Om problemen met het hoge grond- en oppervlaktewater te voorkomen, is het nieuwe Aan de Pas een meter hoger gelegd. Bewoners hebben hierdoor meer zicht gekregen op de mooie parkachtige tuin en het aangrenzende bos. Ook de volledig glazen gevel van de gemeenschappelijke ruimte en de grote ramen in de zelfstandige appartementen bevorderen het contact met buiten.

Het gebouw is gesitueerd rond drie patio's, die bedoeld zijn om het groen zo ver mogelijk in het gebouw te laten penetreren. Via de patio's treedt in het complex meer daglicht naar binnen. Dit draagt bij aan energiebesparing en het tot stand brengen van een aangenaam binnenklimaat. Op een van de patio's staat een oude plataan, waar het ontwerp omheen is gevouwen. Het laten staan van de boom bevordert zeker bij de oude bewoners het thuisgevoel in het nieuwe gebouw. Ook andere bomen op het terrein zijn bij de nieuwbouw gehandhaafd gebleven.

Voor de hoofdingang van het gebouw staat een kunstwerk van glaskunstenaar Peter Bremers. De titel van het werk, AURA 'Respirare', verwijst naar de mens als ademend wezen. Ademen is voor de bewoners van Aan de Pas niet zonder meer vanzelfsprekend. De blauwe kleur van de glazen aura symboliseert het belang van zuurstof om te kunnen overleven. Het kunstwerk vormt een opvallend markeringspunt voor de buurt.

Eigen toegangen

Het terrein van Aan de Pas is volledig rolstoeltoegankelijk. De bewoners kunnen zelfstandig naar het dorp, via de centrale entree of buitenom, vanuit de eigen appartementen. De bewoners die daartoe in staat zijn, kunnen zo zonder enig beroep te doen op het personeel zelfstandig boodschappen doen in Bunde, waar de lokale gemeenschap is gewend aan de aanwezigheid van een groep zwaar beperkte medemensen. De bewoners van Aan de Pas hebben overigens niet alleen een eigen voordeur. Ze hebben ook een eigen bel, huisnummer, intercom en brievenbus.

WONEN IN AAN DE PAS

Het Woonbegeleidingscentrum Aan de Pas ging in september 2009 officieel open maar was toen al enige maanden in gebruik. Eén van de opvallendste ontwikkelingen in de eerste maanden is de verandering van het belgedrag van de bewoners. Zij doen minder dan voorheen een beroep op het personeel om hulp. In het oude Geuloord kwamen veel oproepen voort uit iets anders dan een zorgvraag. Mensen wilden bijvoorbeeld een cd'tje wisselen. Dergelijke oproepen nemen nu significant af. Voor het personeel is dit een bewijs dat het gebouw mensen het gevoel geeft zelfstandig te kunnen leven. Het maakt de bewoners minder afhankelijk van het personeel. Zij zien ook minder van elkaar, waardoor ze zich meer kunnen richten op het eigen leven.

Daarmee lijkt de opzet van Aan de Pas te slagen. Een cruciale succesfactor hierin is zeker de overmaat in het gebouw. Deze draagt ertoe bij dat zelfs voor deze groep mensen met de zwaarste lichamelijke beperkingen nog een goede kwaliteit van leven mogelijk is. De overmaat bevordert bovendien de bruikbaarheid van het gebouw voor anderen, wat de integratie in de samenleving bevordert.

In Aan de Pas zijn de bewoners in de eerste plaats mens. Zij wonen in een mooi, ruim en huiselijk gebouw in een groene omgeving, waar ze zelfstandig hun weg kunnen vinden. Waar de hoge kwaliteit van de installaties, de hoge isolatiegraad en de verlichting bijdragen aan een aangenaam en gezond binnenklimaat. En waar uiteraard ook zorg wordt verleend, maar uit het zicht, met veel privacy en zonder dat andere bewoners ermee worden geconfronteerd.

Aan de Pas is een gebouw waar SGL en de architect trots op zijn. Het is een voorbeeld van hoe woonvormen voor mensen met een zware lichamelijke beperking eruit kunnen zien. Niet om perse overal na te volgen, maar als staalkaart van wat op dit gebied allemaal mogelijk is. Die mogelijkheden moeten zeker voor zo'n 'zware' doelgroep als die in Aan de Pas zo groot mogelijk zijn. De keuze voor overmaat is dan ook de enig juiste.

